

HALÁLOS IRAM VAGY JOGOS VÉDELEM?

*A jogos védelem kérdései az EBH 2018.b.11. számú
elvi bírósági határozat tükrében*

MELEG Veronika

1. Problémafelvetés

Egy budapesti kereszteződéshez érve a gépkocsival közlekedő terhelten zöld fényjelzésre várva érte jogtalan támadás, melyre válaszul vagyona védelme érdekében gondolkodás nélkül a motorkerékpár után indult.¹ A szinte filmbe illő autós üldözés során a motor lopást elkövető utasa életét veszítette és ezen felül jelentős vagyoni kár is keletkezett. A közvélemény két táborra oszlott: meddig kell és egyáltalán kell-e tünnünk az ellenünk megvalósuló deliktumok elkövetőinek jogtalan magatartását? Tulajdonunk védelme érdekében már túlzó az ilyen elhárító tevékenység?

A tanulmány célja a jogos védelem körül évtizedek óta tartó ellentétek, a jogalkotó és a jogalkalmazó közötti konfrontáció feltérképezése, valamint válaszok keresése a vagyon elleni támadások körében kifejtett védelemi magatartások jogosságára, a szembenálló érdekek egymáshoz való közelítésének céljával.

A cikk a Kúria elvi büntető határozatának vizsgálata mellett kizárólag a szükségesség és az arányosság fogalma körül felmerülő kérdéseket ismerteti, mellőzve a jogos védelmi helyzet megvalósulásához szükséges körülmények analízisét.

¹ Ld. EBH 2018.B.11.

2. Egy örökkévaló kérdés: szükséges vagy arányos is?

Az egyenlő fegyver és harcmodor elvének merev alkalmazása már a közép-korban felvetette annak a szituációnak a problémáját, amikor a megtámadott a támadó fizikumából adódó hátrányát csak lényegesen nagyobb erővel volt képes elhárítani. Ez a kérdés a fegyveregyenlőségi elv alkalmazásának XVIII. századi megszűnése után a védekező cselekmény megítélése szempontjából új problémát, az arányossági kritériummal kapcsolatos vitát okozta.

A Kúria Büntető Kollégiuma a joggyakorlat fejlesztésének és egységesítésének égisze alatt alkotta meg a 4/2013. számú Büntető Jogegységi határozatot, amely a Legfelsőbb Bíróság 15. számú, az élet és testi épség büntetőjogi védelméről szóló irányelv III. részének helyébe lépett. A támadó oldalára való kockázatviselés delegálásával, illetve a szituációs jogos védelmi helyzet törvénybe iktatásával teremtette meg a jogintézménnyel kapcsolatos „rang- és felfogásbeli” változást, mely számos szerző szerint korlátlan és szükségtelen mértékben kiterjesztette a védekező cselekmények büntetlenségének körét.²

A 4/2013. BJE a szükségesség fogalmát ekként definiálja: „A szükségesség azt jelenti, hogy a védekezőnek a jogtalan támadás elhárításához enyhébb védekezési mód nem állt rendelkezésére, mint amelyet alkalmazott.” A határozat kifejezi, hogy a jogos védelmi cselekmény jogszerűségének megállapításához kizárólag ezen követelménynek kell megfelelni.

Konkrét meghatározást az arányosság fogalmára a Legfelsőbb Bíróság Irányelve adott, amely alapján azt kellett figyelembe venni, hogy „az elhárító magatartás nem idézett-e elő aránytalanul nagyobb sérelmet, mint amelyet a jogtalan támadás okozott volna.”³

A fogalom törvényszövegbe építése az új a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (a továbbiakban Btk.) megalkotása során sem valósult meg, így annak korábbi alkalmazása kétséget kizáróan ütközött a törvényesség elvével. Az arányosság törvényi alap nélküli alkalmazását a fogalom vizsgálatát indokoltnak vallók is neuralgikus pontnak ítélik.⁴

A 4/2013. BJE alaptételként fekteti le, hogyha van egy jogtalan támadás, az azzal való szembeszegülés szükséges. Az arányosság vizsgálatát meghaladott-

² ARADI Csilla – SZILI-KIS Ádám: Jogos védelem a jogos védelem. *Belügyi Szemle*, 2014/7–8. 72.

³ A Legfelsőbb Bíróság az élet és testi épség büntetőjogi védelméről szóló 15. számú Irányelve.

⁴ Vö. BELOVICS Ervin: A büntetőjogi felelősségre vonás akadályainak rendszerével kapcsolatos jogalkalmazói gyakorlat alakulása. In: MENYHÁRD Attila – VARGA István: *350 éves az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi kara, A jubileumi évi konferenciasorozatának tanulmányai II. kötet*. Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 2018. 1342.

nak tartja, arra a szükségességből eredeztethető fogalomra tekint és mint szuverén elem nem tartja relevánsnak a cselekmény értékelésének szempontjából.

Meg kell említeni, hogy mivel a megtámadott kitérés kötelezettsége már nem előírt, a szükségesnek vélt védekezést nem lehet a legenyhébb elhárítási módnak tekinteni. Az ugyanis – adott esetben a támadás előli elfutás, elbújás – nem valósítana meg bűncselekményt, így nem vonhatná maga után büntetőjogi felelősségrevonás következményét.

Békés Imre a szükségesség fogalmára úgy tekint, mint ami általánosságban mutatja meg, hogy a támadással szemben szabad-e védekezni.⁵ A védekezés szükségességét nem lehet egy konkrét mértékkel minősíteni, hiszen „vagy szükséges a védekezés, vagy nem.”⁶ Éppen ezért okafogyottá válik annak vizsgálata, hogy a támadás milyen intenzitással, milyen mértékű veszéllyel fenyegeti a megtámadottat. Amennyiben a szükségesség követelménye kétséget kizáróan megállapítható, úgy a jelen törvényi szabályozás szerint nem indokolt a védekező cselekményt arányosítani a támadáshoz. Az arányosság azonban nem a támadó és a védekező cselekmény azonosságát jelenti, sokkal inkább a két magatartás intenzitásának, körülményeinek összehasonlítását és annak az értékelését, hogy a támadásra adott válasz mennyiben haladja meg a támadás súlyának a nagyságát.⁷

A 4/2013. BJE a két fogalom közötti kapcsolatot tisztázatlanul hagyja. Annak megállapítása, hogy az arányosság a szükségesség fogalmából vezethető le, nem értelmezhető. A Legfelsőbb Bíróság egy határozata alapján: „a szükségesség azt is magában foglalja, hogy az elhárító cselekmény nem idézhet elő aránytalanul súlyosabb sérelmet, mint amelyet a jogtalan támadás okozott volna.”⁸ Ennek alapján, ha az arányosságot egy második lépcsőfoknak tekintjük, amelyre csak a szükségesség kritériumának megvalósulása esetén léphetünk, akkor felmerül a, hogy nem képzelhető-e el egy olyan szükséges magatartás, ami végső soron nem tekinthető arányosnak. A kérdésre kapott válasz természetesen pozitív, így a két fogalom egyként való értelmezése minden kétséget kizáróan téves.

A két fogalmat differenciálnunk kell, hiszen teljesen más kérdésekre adnak választ. Számos szerző azt az álláspontot képviseli, miszerint elsőként a szük-

⁵ BÉKÉS Imre – FÖLDVÁRI József – GÁSPÁR Gyula – TOKAJI Géza: *Magyar büntetőjog. Általános rész.* Budapest, BM Könyvkiadó, 1980. 177.

⁶ MÉSZÁROS Ádám: *A jogos védelem elvi és gyakorlati problémái.* Budapest, OKRI, 2015. 64.

⁷ Vö. MÉSZÁROS i. m. 66.

⁸ BH 2003.394.

ségesség követelményének kell fennállnia, majd csak ezek után kell vizsgálat tárgyává tenni, hogy a védekezés mértéke arányosnak tekinthető-e.⁹

Az arányossági fogalom tanulmányozása során említést érdemlő eszközarányosságról fontos megjegyezni, hogy a használt eszközök összemérését már a korábbi joggyakorlat alapján sem lehetett elvégezni.¹⁰ Már a fegyveregyenlőségi elmélet kritikájaként is feltűnt egy olyan perspektíva, miszerint a védekező veszélyesebbnek mondható eszközzel megvalósuló cselekménye arányba állítható a támadó által használt enyhébbnek tekinthető eszközével, abból a megfontolásból, hogy a védekező helyzeti hátránya kompenzálásra kerüljön.

Az arányosság *per definitionem* nem azt jelenti, hogy a védekező nem okozhat támadójának súlyosabb hátrányt, hanem azt, hogy az a hátrány nem lehet aránytalanul súlyosabb. Nyilvánvaló, hogy a jogos védelem jogpolitikai céljával lenne ambivalens annak centivel való méricskélése, hogy a jogosan védekező csak egy hajszállal is, de súlyosabb hátrányt okozott a jogsértő támadójának, melyért büntetőjogi felelősségét meg kellene állapítani.

A gordiuszi csomó kibontásához azt a felfogást kellene irányadónak tekinteni, amely szerint a védekezés alkalmazásának a szükségesség, az elhárításnak pedig az arányosság követelményének kell megfelelnie.

3. Gondolatok a vagyon ellen irányuló támadásokról

A vagyon elleni támadások során szükséges megkülönböztetni a tisztán vagyon elleni és az olyan támadásokat, amelyek egyúttal személy ellen irányuló támadással párosulnak. Ebben a körben azonban lényegtelen annak vizsgálata, hogy az erőszak közvetlenül az adott személy ellen irányul vagy az a dolog irányába kifejtett erőszakos magatartás következtében tevődik át a sértettre. A támadásnak a dolog felett gyakorolt közvetlen hatalmat kell fenyegetnie, nem pedig annak rendeltetésszerű használatát.¹¹

Alapvető problémát okoznak az olyan esetek, ahol a támadó és a védekező cselekmény által bekövetkezett eredmények nem összemérhetők egymással avégett, mert nem azonos védett jogi tárgyakat veszélyeztetnek, vagy azért, mert a védekezés olyan súlyos, nem kívánt következményekkel jár, hogy az eredeti támadás által veszélyeztetett érdek annál sokkal csekélyebb sérelme

⁹ Ld. BÉKÉS-FÖLDVÁRI-GÁSPÁR-TOKAJI i. m. 176–177.; MÉSZÁROS i. m. 64.

¹⁰ BH 2004.92.

¹¹ Uo. 37.

következett volna be a védekezés hiányában. Amikor egy támadás vagyon ellen irányul kételkedő módon helyezzük a másik oldalra a támadó testi épségének kirívóan súlyos sérülését, még inkább életének elvételét. Ugyanakkor olyan magától értetődő, hogy a mérleg serpenyőjében a vagyon és élet, és nem inkább a jogtalanság és a jogosság összemérését kell elvégeznünk?

Az ítélkezési gyakorlat alapján kimondható, hogy a testi sértés alap- vagy bármely minősített esetével való elhárítás arányosnak tekinthető a vagyon elleni támadások során, azonban téves lenne általánosságban levonni ezt a következtetést. A 4/2013. BJE iránymutatása alapján a 22. § (1) bekezdése szerinti jogos védelmi helyzet korlátjaként kell tekinteni a javak elleni, közvetlen erőszakkal nem járó cselekmények elhárítása körében a támadó életének kioltására. Mészáros Ádám szerint a testi sértésnek kizárólagosan a szándékos alakzatának büntetési tétele mérhető össze a vagyon elleni támadásával, annak gondatlan eredményt okozó alakzata nem.¹²

A jogirodalomban ismert az az álláspont, mely szerint a lopási deliktum nem rendelkezik a jogos védelmi helyzethez megkívánt erőszakos jelleggel,¹³ azonban van olyan bírósági döntés is, amely a javak ellen irányuló, közvetlen erőszakos jelleget nem hordozó támadást is, mint a javak ellen irányuló jogos védelmi helyzetet megalapozó támadásnak tekinti.¹⁴

4. Mit tegyünk, ha a táskánk visszaszerzése a támadó életébe kerülhet?

Tipikus esete a közúti veszélyeztetés deliktum létrehozásának a hibás sebesség-megválasztás és az előírt követési távolság szándékos csökkentése.¹⁵

A közúti veszélyeztetés megállapításának jogos védelem miatti kizártsága a judikatúra szerint abban az esetben elfogadható, ha a jármű vezetőjének élete vagy testi épsége ellen intézett jogtalan támadás elhárítására szolgál, azonban nincs irányadó gyakorlat arra nézve, amikor a járművel a vagyon ellen irányuló

¹² MÉSZÁROS i. m. 69.

¹³ GELLÉR Balázs József: *A magyar büntetőjog tankönyve I.* Budapest, Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, 2008. 167.

¹⁴ Ld. BH 1996.70. „A más javai ellen intézett jogtalan támadás fogalma alá esik a közvetlen erőszak nélkül véghezvitt lopási cselekmény abban az esetben is, ha az csupán szabálysértési értékre irányul.”

¹⁵ Ld. a közúti közlekedés szabályairól szóló 1/1975. (II.5) KPM-BM együttes rendelet 27. § (1) bek.

támadás miatti védekezés következtében valósul meg a közúti veszélyeztetés tényállása.

Kereszty Béla például a közlekedési büntetőjog rendszerében a társadalomra veszélyességet kizáró okokon kívül a megengedett kockázatot és a bizalmi elvet említette.¹⁶ A megengedett kockázat törvényi szinten nem deklarált, azonban nem lenne elképzelhetetlen annak vizsgálata, leginkább a közlekedési deliktumok körében. Azért sem, mivel a közlekedés jellegéből fakad egy azzal járó természetes rizikófaktor, amelynek esetleges bekövetkezése a társadalom számára negatívumként realizálódik.¹⁷ Természetesen ez nem azt jelenti, hogy a felelősség megállapítása során egy olyan körülményt kellene irányadónak tekinteni, amely törvényi szinten nem szabályozott, csupán annak figyelembe vehetőségére kívánom felhívni a figyelmet a közlekedési deliktumok specializálására tekintettel.

4.1. A vizsgált tényállás¹⁸

A vádbeli napon I. r. terhelt a délutáni órákban közlekedett az O. Sz. K. tulajdonában álló személygépkocsival, száraz útesten, közepes forgalomban, nappali fényviszonyok mellett. Az útszakasz adott része lakott területen belüli, osztott pályás, kétirányú, aszfalt burkolatú, egyenes, sík lejtésű főút vonal, ahol a megengedett legnagyobb sebesség 50 km/h.

I. r. terhelt a forgalmi irányító fényjelző készülék piros fényjelzésére megállt a külső forgalmi sávban. Mindeközben – az egyébként vezetői engedéllyel nem rendelkező – II. r. terhelt és utasa motorkerékpárral közelítette meg a várakozó autó jobb oldalát azzal a céllal, hogy az anyósülésen elhelyezett táskát eltulajdonítsák. H. S. A. utasként a felhúzott ablakot betörte és benyúlt I. r. terhelt táskájáért, amelyben pénztárca, ékszerek, mobiltelefon, személyes okiratok voltak. II. r. terhelt ekkor gázt adott és a helyszín elhagyása végett egyenesen elhajtott. I. r. terhelt észlelve táskájának eltulajdonítását a motorkerékpárosok után indult. A lopási cselekménytől kb. 500 méterrel távolabb I. r. terhelt kb. 71-74 km/h sebességről gyorsítva, járművének elejével szándékosan nekiütközött az egyébként 67-70 km/h sebességről 65-69 km/h sebessége lassuló motorkerékpár hátuljának.

¹⁶ KERESZTY Béla: *A magyar közlekedési büntetőjog kézikönyve*. Budapest, KJK-KERSZÖV, 2005. 62.

¹⁷ ENYEDI László – FÜLÖP Ágnes – MELEGH Gábor – RADVÁNYINÉ NOVOTNY Olga – VARGA Tibor: *Közlekedési büntetőjog*. Budapest, HVG-ORAC, 2008. 24.

¹⁸ Ld. EBH 2018.B.11.

Az ütközés következtében a kb. 73-80 km/h sebességre gyorsuló motorke-rékpár hátulja megemelkedett, amely miatt II. r. terhelt elvesztette a jármű irányítása feletti uralmát. Az elboruló motorkerékpár átsodródva az útkeresz-teződésen és a kijelölt gyalogos átkelőhelyen, nekiütközött a haladási iránya szerint szemből érkező, a külső forgalmi sávban forgalmi okból álló személy-gépkocsinak. I. r. terhelt észlelve az előtte elboruló motorkerékpárt, hirtelen jobbra irányuló kormányzással a belső forgalmi sáv területére került kb. 60-66 km/h sebességgel és ott a szemből közlekedő, piros fényjelzés miatt álló sze-mélygépkocsinak ütközött, amely emiatt egy további, utasokkal teli autónak csapódott. H. S. A. az ütközés következtében egy személygépkocsi alá szorult és mellkasi főverőér szakadás, valamint traumás-vérzéses shock következté-ben életét veszítette. Az ütközések során a járművekben tartózkodó személyek közül többen 8 napon belül gyógyuló sérüléseket szereztek. I. r. terheltnek a jobb lába zúzódott meg, II. r. terheltnek pedig a bal alkarján keletkezett hám felületi horzsolás. II. r. terhelt észlelve sérült társát és a motorkerékpárral ütköző személygépkocsi vezetőjét, nem téve eleget segítségnyújtási kötelezettségének távozott a helyszínről.

4.2. Az elsőfokú bíróság döntésének vizsgálata

Az első fokon eljáró bíróság I. r. vádlott bűnösségét állapította meg a Btk. 234. § (1) bekezdésében szabályozott közúti veszélyeztetés büntetében, a Btk. 371. § (1) és (3) bekezdés a) pontja szerinti két rb. rongálás büntetében és a Btk. 371. § (1) és (2) bekezdés a) pontja szerinti két rb. rongálás vétségében, amelyért halmazati büntetésül egy év szabadságvesztésre – végrehajtását két évre fel-függesztve –, valamint két év közúti járművezetéstől eltiltásra ítélte a bűnügyi költség megfizetése mellett.

A bíróság elengedhetetlennek tartotta a jogos védelem vizsgálatát, valamint annak áttekintését, hogy milyen egyéb büntethetőségi akadály alkalmazása merülhetett volna fel. A bíróság elvetette mind a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (a továbbiakban: Ptk.) szerinti jogos önhatalom, mind a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény (a továbbiakban: régi Be.) 127. § (3) bekezdésében szabályozott magánelfogás intézményének megállapítható-ságát.¹⁹ Tette ezt helyesen, ugyanis I. r. vádlott védekezését a jogos védelem

¹⁹ A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény (a továbbiakban: Be.) 273. §-ban a tetten ért elkövető elfogásáról rendelkezik azonosan.

időbeli határain belül elkövetett elhárító magatartásként értékelte hangsúlyozva, hogy a birtokvédelem nem rendelkezik olyan specialitással, amely egy összehasonlítás során elsőbbséget juttatna egy, a büntetőjog által szabályozott büntethetőségi akadállyal szemben. I. r. vádlott cselekményét nem a büntetőeljárás sikeres lefolytatásának céljából kifejtett tevékenységként értékelte, hanem vagyontárgyainak visszaszerzése érdekében, mivel annak valódi célzata ez volt. Az önhatalommal való fellépés esetén egyébként sem a jogos védelmi helyzet lenne az, amely a büntetendőséget kizárná, hanem a jogszabály engedélye.²⁰

A jogos védelmi helyzet fennállását a bíróság a 4/2013. BJE alapján értelmezi, miszerint a jogos védelmi helyzet megnyílásának képlete nem más, mint: objektív jogtalan támadás + védekezés, mint válasz = jogos védelmi helyzet.

Az eljárásban felvetődött annak gondolata, hogy miként kellene megítélni az esetet, amikor a táskával való menekülő támadót egy harmadik személynek sikerülne megállítania. Nyilvánvaló, hogy a jogos védelem szabályai szerint járna el, így az magát a birtokost is meg kell illesse. Ezt támasztja alá az is, hogy jogos védekezésnek tekinthető, ha a megtámadott nem kér segítséget az elhárításhoz, sőt az is, ha kifejezetten tiltakozna a védekezés ellen.²¹

A bíróság vizsgálta, hogy a védelmi cselekmény időbeli megvalósulása és annak szükséges mértéke a jogos védelem határain belül maradt-e.²² Ennek körében került kifejtésre a lopási deliktum befejezettségének és bevégeztségének dogmatikai elhatárolása. Ez jelen esetben azért is kardinális kérdés, mivel a támadás sértettjét mindkét időpontban más és más reagálási lehetőség illeti meg. Az ítéletben a „józan ész szabályaira” hivatkozva mondja ki a bíróság, hogy nem lenne logikus annak megkövetelése, hogy a sértett vagyontárgya eltulajdonítását észlelve, szótlánul tűrve a jogsértést tartózkodjon az elhárítástól. Az elvétellel befejezetté váló lopás a bevégeztség állapotába csak akkor került volna, ha az elkövetők adott esetben egy hirtelen manőverrel kikerültek volna a terhelt közvetlen és folyamatos üldözése alól. Az elhárítás időbeli kerete nem húzható meg a támadó deliktum stádiumtanilag befejezett állapotánál, azt jelen esetben a bevégeztségéig fennállónak kell tekinteni, hiszen a támadás akkor is folyamatban van, ha a védett érdek sérelme már bekövetkezett, de egy ellenakció visszafordíthatná a létrejövő eseményeket.

²⁰ BELOVICS Ervin: *Büntetőjog I. Általános Rész*. Budapest, HVG-ORAC, 2017. 246.

²¹ Uo. 244.

²² Vö. ARADI-SZILI-KIS (2014) i. m. 56.: „A jogos védelmi helyzet a támadás köré épül, ezért annak stádiuma meghatározó jelentőséggel bír az elhárítást szolgáló védekezés tartama és mértéke tekintetében.”

Az indoklás során a bíróság látszólag a törvényszövegre támaszkodik, amely szerint a jogos védelmi cselekmény egyetlen ismérve a szükségesség. Később mégis hozzáteszi, hogy absztrakt módon indokolt az arányossági vizsgálat, hiszen „e nélkül parttalanná válna a kifejthető cselekmény mértéke.”²³ Ez a gondolatmenet az, ami rávilágít a törvényi szabályozás következtetlenségére, hiszen fenntartva a normativitás elvének fontosságát próbálja meg kizárólag a szükségesség kritériumának használatával elemezni a jogos védelmet, megjelölve a törvényszövegben nem deklarált arányosságot is. Az arányosság becsempészése a védelmi cselekmény értékelésébe. Az okos lány című népmese híres fordulatára emlékeztet, mi szerint a leány: ment is, de nem is, köszönt is, meg nem is, vitt is ajándékot, meg nem is. Nem tartható fent a továbbiakban, hogy az arányosság követelménye meghaladottá is vált, de vizsgálni is kell azt a szükségességen belül.

Az eset egy sajátos körülményének köszönhetően – tudniillik, hogy a motoros támadók már számos hasonló bűncselekményt követtek el, amelyek során a sértettek egyike sem tudta visszaszerezni vagyontárgyát – az elsőfokú bíróság megalapozottan tekintette feltehetőnek, hogy az I. r. vádlott bármilyen más magatartása, nem lett volna alkalmas az értékek visszaszerzésére.

A bíróság említést tesz arról, hogy a gyakorlat során leginkább az arányosság körében vizsgálták annak kérdését, hogy a védelmi cselekmény milyen jellegű sérelem okozására irányult, azonban álláspontjuk szerint az inkább a védekezés szükséges mértékének meghatározására szolgál. Részemről azzal az állásponttal tudok egyetérteni, amely a védekezési szándékot nem közelíti egyik fogalomhoz sem, hiszen az kizárólag arra ad választ, hogy a védekező a támadás realizálása következtében kifejtett cselekményét azért hajtotta végre, mert egész egyszerűen védekezni kívánt.

Az elsőfokú bíróság az ügyészség vádiratával ellentétben – megállapítva I. r. vádlott gondatlanságát a halál, mint szándékon túli eredmény tekintetében – a vagyon ellen irányuló deliktumnak és a közúti veszélyeztetés alapesetének büntetési tételét viszonyítva egymáshoz mondta ki, hogy: „[...] I. r. vádlott cselekménye szükséges és ezért arányos is volt a jogtalan támadással szemben.”²⁴ Ezen kijelentés teljes egészében figyelmen kívül hagyja a két definíció jelentését és a közöttük lévő logikai összefüggést.

A közúti veszélyeztetés védett jogi tárgyának komplexitását tekintve, valamint figyelembe véve, hogy a deliktum befejezetté válásához elegendő a

²³ Budapest II. és III. Kerületi Bíróság 10.B.850/2015/31. számú ítélete.

²⁴ Uo.

közvetlen veszélyhelyzet létrehozása, a bíróság megállapította, hogy a jogos védelmi helyzet létrejötte nem mentesíti a megtámadottat a támadókon kívül más személyek vonatkozásában.

A fő kérdést az ügyben I. r. vádlottnak a baleset okozásában való vétkességének fennállása adta. A bizonyítékok értékelésének eredményeként a bíróság megállapította I. r. vádlott szándékosságát a motorral való ütközés tekintetében. Ezt arra alapozta, hogy a közúti közlekedés során előírt követési távolság folyamatos csökkentésével logikai láncolatot képez, hogy az ütközés akár egy gázelvétel következtében, akár további gyorsulás miatt egyértelműen bekövetkezhetett volna. A megengedett sebességnél kb. 15-20 km/h sebességgel való gyorsabb haladás és a kétkerekű motorkerékpárra ható fizikai ráhatás is még inkább valószínűsítették II. r. vádlott és utasának közvetlen veszélyhelyzetbe való kerülését, a motor instabilitása miatti borulását.

A bíróság végső soron egyértelműen állást foglalt a tekintetben, hogy a jogos védelmi cselekmény nem gyakorolható korlátlan mértékben, a jogintézmény csupán a jogtalanság talaján állókkal szemben mentesítheti az elkövetőt.

4.3. A másodfokú eljárás

A másodfokú eljárás a Fővárosi Törvényszék előtt indult meg, az ügyészség – mindkét vádlott büntetésének súlyosbítása miatti – fellebbezése okán.

A másodfokú bíróság az elsőfok ítéletét megváltoztatta, I. r. vádlott bűnöségét változatlanul a Btk. 234. § (1) bekezdése szerint fenntartva, azonban megállapította terhére a Btk. 234. § (2) bekezdésének c) pontja szerinti halált okozó közúti veszélyeztetés minősített esetét, továbbá 3 rendbelivé minősítette a Btk. 371. § (1) és (2) bekezdés a) pontja szerinti rongálás vétségét.

Az ügyészi indítvány, valamint a másodfokú bíróság is tévesnek tartotta az elsőfokú bíróság indoklását és megállapításait a jogos védelmi helyzet tekintetében. Ennek alapját az képezte, hogy a jogtalan támadást befejezettként értékelte, amely a büntetőjogi felelősségre vonás alóli mentesülés kizártságát eredményezi. A befejezetté válásának időpontjaként a helyszín elhagyását jelölték meg, ezt a Btk. 22. § (1) bekezdésében szereplő közvetlenül fenyegető jogtalan támadás kritériumával támasztva alá, hiszen I. r. vádlott a bíróság álláspontja szerint már nem volt olyan kényszerítő körülmények között, amelyek feljogosították volna a védekezésre.

A lopás deliktumának elkövetési magatartása az idegen dolog elvétele. A Btk. az *apprehensio elvét*²⁵ alkalmazva, az elkövetési magatartás esszenciájaként az elkövető általi olyan birtokbavételt érti, amely az eredeti birtokállapot megváltoztatását idézi elő. Ekkor a dolog kikerül a birtokos tényleges rendelkezési köréből, bekerülve az elkövető tényleges birtokába úgy, hogy a korábbi állapot helyreállításának reális lehetőségére már nincs esély.²⁶ Sinku Pál szerint kizárólag a dolog elvétele a bűncselekmény kísérletét hozhatja létre, az *apprehensio* elve viszont többlet követelményt kíván meg a befejezettséghez.²⁷ Jelen ügyben nem állítható, hogy a dolog visszaszerzésének reális lehetősége nem állt fenn.²⁸ Ez arra enged következtetni, hogy a vagyon ellen irányuló jogtalan támadást nem lehet befejezettnek tekinteni. Ezzel szemben a Törvényszék – az ítélkezési gyakorlatra hivatkozva²⁹ – a megszerzett javakkal menekülő magatartást nem a támadás folytatásaként értékelte, arra az elvételtől befejezett deliktumként tekintett.

A bíróság a Ptk. szerinti jogos önhatalom intézményéről megjegyezte, hogy: „[...] ebben a körben sem okozhat a birtokos a birtok megvédéséhez szükséges képest aránytalanul nagyobb hátrányt a birtokháborítónak.”³⁰ Ugyan a polgári jog szabályai lehetővé teszik az okozott és az okozni kívánt károk közötti arányosítást, az előbb idézett bírósági indoklás nyelvtani értelmezése alapján az a kijelentés, hogy a jogos önhatalom körében *sem* eredményezhet aránytalanul nagyobb sérelmet a birtokvédelmet megvalósító magatartás, arra enged következtetni, hogy az a büntetőjog körébe szabályozott jogos védelem esetében sem képzelhető el és nem azért, mert annak vizsgálatát a szabályozás mellőzi, hanem azért mert az arányosításra valójában szükség van és a bíróság

²⁵ A másik két ismert elv, az *ablatio*, amely szerint a lopás a dolog elkövetési helyről való elvitelével valósul meg, valamint a *concentratio* elve szerint, amely csupán a dolog elmozdítását kell érteni.

²⁶ BELOVICS Ervin – MOLNÁR Gábor Miklós – SINKU Pál: *Büntetőjog II. Különös Rész*. Budapest, HVG-ORAC, 2019. 680.

²⁷ Uo. 681.

²⁸ Vö. EBH 2012.B.32: „Az elvétel az eredeti birtoklás állapotának, mint uralmi, hatalmi helyzetének a megváltoztatása, ami akkor befejezett, ha az eredeti birtokosnak nincs reális lehetősége a dolog további birtoklására, illetve arra, hogy újból annak birtokába kerüljön. Erre akkor kerül sor, ha egy új birtokállapot már létrejött.”

²⁹ Ld. EBH 2012.B.16. „Az önbíráskodás büntetetté valósítja meg, aki az elvesztett birtoka visszaszerzése érdekében alkalmazott önhatalmával túllép a birtok visszaszerzéséhez szükséges mértéken, ezáltal részéről az erőszak kifejtése a birtoksérelem miatti megtorlás eszközüvé válik.”

³⁰ Fővárosi Törvényszék 29.Bf.10584/2016/6. számú ítélete.

álláspontja szerint I. r. vádlott cselekménye a jogos védelem megállapíthatóságának esetén sem lenne arányosnak tekinthető.

A másodfokú bíróság nem értékelte elegendő helyzeti hátrányként az I. r. vádlottat felkészületlenül érő támadást és kimondta, hogy I. r. vádlott tekintetében egyik büntethetőséget kizáró ok sem kerülhet megállapításra.

4.4. Végző: a Kúria döntése

I. r. terhelt védőjének felülvizsgálati indítványában merült fel annak kérdése, hogy egy járművezetőtől elvárható-e, és ha igen, akkor milyen mértékig, az olyan fokozottan fegyelmezett, a közlekedési szabályokat, továbbá saját maga, valamint mások életét és testi épségének megóvását első helyen szem előtt tartó magatartás tanúsítása, ha egy váratlan támadás éri. Az első és másodfokú bíróság is – ugyan a védekezés szükséges mértékének túllépésének körében – kifejtette, hogy a járművezetés, mint veszélyes üzem fokozott felelősséget ró a vezetőre, amely olyan fokú figyelmet és koncentrációt kíván meg, hogy fel sem merülhet az ijedtség vagy a menthető felindulás miatti mentesülés. Az ablak betörésével járó zaj és annak realizálása, hogy a vagyontárgyak birtokon kívül kerülnek, meglátásom szerint olyan lenyűgöző erővel hatottak I. r. terhelte, amely által a közlekedési szabályok megszegése nem tekinthető tisztán bűnös szándék által vezéreltnek.³¹

Elképzelése sokunknak van arról, milyen eszközökkel, mekkora intenzitással lépünk fel egy minket érő támadással szemben, azonban a valóságban realizálódó helyzetekben a tudati és érzelmi oldal kavalkádjában ez egész más dimenzióba lép át. A támadás specialitását jelen ügyben az is adja, ha egy közlekedési baleset résztvevőivé válunk vagy annak reális bekövetkezését észleljük a volán mögött ülve, hogy cselekvési lehetőségeinknek igen nagy mértékben szab gátat az általunk irányított gépjármű jellege.

A járművezetők által meghozott döntéseket megannyi külső és belső tényező befolyásolja. Ilyen a fáradtság, az érzelmi túlterheltség, az időjárási és útburkolati viszonyok, a vezető aktuális fizikai állapota, egyéb figyelemelterelő

³¹ BOLYKY Orsolya: Önvédelemhez való jog és a jogos védelem. *Ügyészek Lapja*, 2013/1, 23.: „[...] bűncselekmények tényállási elemeit kimeríti, mégsem valósít meg bűncselekményt, mivel a bűnös szándék hiányzik.”

eszközök és hatások mind a vezető mozgásos, mind figyelmi, azaz kognitív teljesítményét rontva.³²

A legfontosabb közös mozgatórugó, amely egy élet, testi épség vagy a vagyon elleni támadás, valamint amely egy közlekedési baleset során párhuzamosan tudati oldalon motivál, az a túlélési ösztön, amely leginkább arra sarkallja a megtámadottat, hogy alapvető jogainak védelme mellett a lehető legideálisabb helyzetet teremtsen meg, a lehető legminimálisabb negatív következmény előidézésével.

A Kúria helyt adott a felülvizsgálati indítványnak a terhelti bűnösséget büntető anyagi jogszabály megsértésével történő megállapítása miatt és döntésével 180 fokos fordulatot vett az eljárás.

Az ügy szempontjából sarkalatos kérdés volt, hogy a Kúria miként fogja értékelni a lopási cselekmény befejezettségének időpontját. Az élet, testi épség ellen, illetve ezeket közvetlenül fenyegető jogtalan támadás befejezése után elképzelhetetlen a jogos védelem megállapítása, azonban a vagyon ellen intézett magatartások körében ezt egy másik perspektívából kell megközelíteni. Tekintve, hogy a lopás elkövetési tárgya kizárólag idegen ingó dolog lehet, a Kúria kimondta, hogy a vagyon elvételével járó támadás során a védekezés, mint a dolog visszaszerzésére törekvő magatartás realizálódik. Az persze általában nem vitatható, hogy a javak elleni támadások elhárításának mértéke nem hasonlítható a személy ellen irányuló támadások körében megkívánt védekezéssel. Mindazonáltal hangsúlyozni kell, hogy jelen ügyben nem annak van relevanciája, hogy a lopási cselekménnyel szemben a súlyosabb halálos kimenetelű közúti veszélyeztetés valósult meg, hanem annak, hogy az I. r. terheltet meddig illette meg a javai visszaszerzésének lehetősége. A védekező az eredeti állapot helyreállítását pedig kizárólag az elvétel folyamatának megszakításával, a dolog visszaszerzésével tudta megvalósítani. Gál Andor világít rá a Kúria érvelésével kapcsolatban arra, hogy a veszélyeztetett jogi tárgyak jellege önmagukban nem képezhetik a büntetőjogi felelősség megállapítását a jogszabály szűken vett értelmezése miatt.³³

A szükségesség követelményével kapcsolatban, és az általam is említett szükségesség fogalmának mérték nélküliségére tekintettel került megállapításra, hogy I. r. terhelt cselekménye a baleset eredményének fényében is az egyetlen, így szükségesnek is tekinthető védekezés volt.

³² BERTA Tamás – SIPOS Tibor: Vezetés közbeni zavaró tényezők hatásai. *Közlekedés Világ*, 2017. április 21. <https://bit.ly/3mUyV0u>

³³ GÁL Andor: A Kúria elvi bírósági határozata az elvett dologgal menekülő tolvajjal szembeni védekezés jogszerűségéről. *Jogesetek Magyarázata*, 2018/2. 39.

A Kúria II. r. terhelt és utasának menekülő magatartásában ugyanazt a jogtalanság talaján álló támadó cselekményt vélte felfedezni – stádiumtani szempontból a lopás kísérletét – amely megalapozta I. r. terhelt jogos védelmi helyzetét. Így az időbeli túllépés megállapítása kizárható, mivel az csak a támadás befejezése után valósulhat meg.³⁴ Jelen esetben azonban a védelmi helyzet fennállásának időintervallumán belül került sor az elhárító tevékenység kifejtésére.³⁵

Annak törvényi felhatalmazás nélkül való megállapítása, hogy a megtámadottat a támadás körülményeinek specialitásából kifolyólag nem illethné meg a támadás elhárításához szükséges magatartás, a jogos védelmi helyzet olyan korlátozásának felelne meg, mint amelyet a korábbi Btk. még a kitérés kötelezettség kimondásával teremtett meg. A vagyoni elleni támadások körében az elhárító cselekmény tehát a visszaszerzési jogosultságban realizálódik. Az, hogy a járművel való elkövetés egy gyorsabb helyszínelhagyási lehetőséget biztosított az elkövetőknek nem jelenti azt, hogy kizárná I. r. terhelt tekintetében a saját járművel való védekezését, hiszen továbbra is fennáll, hogy „a védekező a jogot védi a jogtalansággal szemben”,³⁶ ennek pedig semmilyen egyéb tárgyi feltételét nem kívánja meg a törvény.³⁷

5. Merre tovább? De lege ferenda javaslat

Az eljárás kezdetén az elsőfokon eljáró bíróság a 4/2013. BJE által célul kitűzött rang- és felfogásbeli változás jegyében ítélte el I. r. terheltet, a másodfok a jogos védelmi helyzet fennállását sem állapította meg, a Kúria pedig minden egyes vádpont alól felmentést biztosított számára. Jól érzékelhető, hogy a változásra való igény a küszöbön állva kopogtat a jogos védelem intézményének szabályozását tekintve.

Annak kimondása, hogy „[a] javak elleni jogtalan támadást gépjárművel végrehajtó támadót gépjárművel követni, s a jogtalanul elvett javak visszaadásának kikényszerítése végett utolérni olyan törvényes joggyakorlás, amely védelmi

³⁴ BALOGH Ágnes – KÖHALMI László: *Büntetőjog I. Általános rész.* Budapest–Pécs, Dialóg Campus, 2010. 129.

³⁵ OTT (2014) i. m. 578.

³⁶ Ld. 4/2013. BJE határozat.

³⁷ A Kúria kitér arra is, hogy a jogos védelmi helyet ilyen körű feltételekhez szabása, illetve leszűkítése egyrészt ésszerűtlen korlátozáshoz vezethet, másrészt a bűnözésre is ösztönzőleg hatna. Ld. EBH 2018.B.11. [62.] és [78.].

cselekmény, a javak ellen intézett jogtalan támadást elhárító magatartás.”³⁸ elősegíti, hogy a vagyoni jogok, mint védendő jogi érdek elleni támadásokkal szemben is lehetőség legyen hatékony, célravezető védekezésre.

Felmerülhet a kérdés, hogy ha az arányossági vizsgálatot a jogos védelem szempontjából esszenciális pontnak tekintem, miért tartom a Kúria ítéletét helyénvalónak? Ugyanis annak szigorú alkalmazása következtében, a tényállás szerint I. r. terhelt védekezése aránytalanul súlyosabb eredményt okozott, mint amellyel a támadás őt fenyegette, így büntetőjogi felelősségét meg kellene állapítani. Azonban ez minden kétséget kizáróan szembe menne a jogintézmény elemi lényegével. Álláspontom szerint a jogos védelem körében megvalósuló védekező cselekmények szükséges és arányos mértékét a bíróságoknak esetről estere, a tényállás összes körülményét átható vizsgálat alá vetve kellene megállapítania.

A továbbiakban semmiképpen sem tartható fenn a jogos védelem kizárólag szükségesség kritériumának való megfeleltetése a gyakorlatban. Az arányosság alkalmazási dilemmájának feloldásaként két lehetséges megoldás képzelhető el.

Az egyik az arányosság formulájának vizsgálata annak törvényszövegbe való illesztése nélkül. Ugyanis elképzelhetőnek tartja – utalva a jogalkalmazás körében használatos, többek között a Btk.-ban nem szabályozott enyhítő és súlyosító körülményekre – az arányosság figyelembevételét, annak deklarálása nélkül is.³⁹

A másik járható út, hogy a fogalom elfoglalja méltó helyét a törvény szövegében. Ezzel nyilvánvalóvá válna, hogy az arányosság az általa hordozott jelentéstartalommal, *ex lege* szükségképpen vizsgálandó követelménnyé avanszálódott, így azt a bíróságok vizsgálat tárgyává tehetnék az igazságszolgáltatás alkotmányos keretei között. Belovics Ervin szerint:

„Amennyiben az arányosság fogalma a jogintézmény legális definíciójában megjelenne, egyértelművé válna, hogy a szükségesség annyit és csak annyit jelent, hogy fennállnak a védekezés lehetőségének objektív feltételei, míg az arányosság közvetlenül lenne kapcsolható a védelmi cselekményhez, és annak legfontosabb sajátosságaként lehetne azt értékelni.”⁴⁰

³⁸ Ld. EBH 2018.B.11. [100].

³⁹ OTT i. m. 582.

⁴⁰ BELOVICS Ervin: *Az érték-érdek összeütközések, mint a büntetendőséget kizáró okok*. Doktori értekezés. Pécs, PTE ÁJK, Doktori Iskola, 2007. 204.

Mindezekhez indokolt lenne az irányadó jogegységi határozat logikai buktatókkal átszőtt részét felülvizsgálni, valamint egyértelműsíteni a fogalmak közötti tényleges kapcsolatot. Részemről az utóbbi megoldással tudok egyet-érteni. Az ugyanis vitán felüli, hogy a jogrendszer egészének tekintetében a jogbiztonság képezi a jogállamiság egyik ékkövét, a definíció *expressis verbis* megjelenítése éppen ennek megvalósulását célozná meg azzal, hogy nem tenné lehetővé a büntetőjogi felelősségre vonást egy olyan követelmény miatt, melyet a törvény valójában nem említ, de a bíróság vizsgálja még akkor is, ha azt csak, mint a színpalak mögött megbúvó tényezőként, közvetett utalással teszi.⁴¹

A jogos védelmi intézmény esetleges törvényi szabályozása tehát így valósíthatná meg a fentebb említett elvárásokat:

Nem büntetendő az a szükséges elhárító cselekmény, amely a saját, illetve más vagy mások személye, javai vagy a közérdek ellen intézett, illetve ezeket közvetlenül fenyegető jogtalan támadással arányos.

A szükségesség mértékének túllépése formula amiatt is téves, mivel a szükségesség nem helyezhető el egy képzeletbeli mérőszalagon. Abban a pillanatban, hogy felmerülne annak lehetősége, hogy az elhárítás nem tekinthető arányosnak a támadással szemben, kérdésessé válik, hogy a támadás kiváltotta védekezés csekély mértékben volt csak szükséges? Ennélfogva, ha feltesszük, hogy van egy rész, amelyben a védekezés csak kicsit szükséges, akkor valójában van egy olyan rész is ezzel szemben, amelyben az lenne válasz, hogy az elhárításra végsőképpen nem volt szükség, végeredményében nem indokolt a védekezés, ami egyértelműen kizárja a jogos védelmi helyzetet.

6. Záró gondolatok

Tudvalevő, hogy a közúti közlekedés során, mint általános alapelv jelenik meg a bizalmi elv szerinti közlekedés.⁴² Az elv lényege gyakorlatilag abban a feltételezésben rejlik, hogy a közlekedésben részt vevő, a szabályokat következetesen betartó járművezető joggal bízhat a résztvevő alanyok szabálykövető magatartásában. Láthatjuk, az elv többé-kevésbé működik a közlekedésben, azonban az életben már közel sem. Abban nem lehetünk ugyanis biztosak – legalábbis könnyelműség lenne ebben bizakodni –, hogy sérelmünkre semmilyen körül-

⁴¹ Mészáros Ádám az ügyészégi megszüntető határozatok, valamint a bírósági felmentő ítéleteket vizsgálva megállapította, hogy az arányosság valójában többször került a vizsgálat tárgyává, mint a törvény által előírt szükségesség definíciója. Ld. MÉSZÁROS i. m. 120.

⁴² Ld. a közúti közlekedés szabályairól szóló 1/1975. (II.5) KPM-BM együttes 3. § c) pont

mény esetén sem fog bűncselekmény megvalósulni, ugyanakkor a bűnelkövető sem bízhat abban, hogy az általa megvalósított támadás során a kapott válasz számára csak pozitív végkimenetelként realizálódhat. Sőt mi több, erre legalább ugyanakkora felelőtlenség volna apellálni.

Tanulmányom céljának megfelelően kívánta bemutatni, hogy miként jöhetne létre egy olyan ideális szabályozási környezet, melyben a jogalkalmazó számára sem maradnának megválaszolatlan kérdések a vizsgálandó feltételek tekintetében. Az ugyanis végső soron csak a nyomozó hatóságok felderítési munkája, valamint a bíróság eljárása során kristályosodik ki, hogy a szemben álló jogtalan támadás és jogos védekezés vitájából az anyagi igazság miként virágzik ki. Ehhez pedig nyilvánvalóan egyértelmű törvényi szabályozásra van szükség.⁴³

A vizsgált tényállás szempontjából nem egy ellopott táskáról van szó, hiszen az eset és a kimondott ítélet annál sokkal tovább mutat ennél. A döntés valójában a már említett jogrendet és elsősorban a vagyoni jogokat sértő támadó és a jogosan védekező közül az utóbbi mellett foglal állást, biztosítva a hatékony védekezés lehetőségét a megtámadott alanyok tekintetében.

⁴³ Gál Andor az EBH 2018.B.11. elvi határozattal kapcsolatban fejtette ki, hogy a Kúria ítélete az ilyen szélsőséges esetekkel kapcsolatban a jogos védelmi cselekmények körében akár precedens jelleggel is bírhat, nagyban befolyásolva a későbbi jogalkalmazást. Ld. GÁL i. m. 48.